

Laurențiu NISTORESCU
(Centrul de Studii
DacoRomanistice Lucus) | **Cloilios, un episod de autocenzură
la Titus Livius**

Abstract: (Cloilios, an episode of self-censorship in Titus Livius) The confusion that the canonical Roman historian Titus Livius makes between the Bastarn military leader Clondicus and the Getic leader Cloilios, when recounting the events in the context of the battle of Pydna in 168 BC, cannot be completely explained as a mistake. The historical climate of the rise of Emperor Augustus and the possible implications of recording the correct information lead to the assumption of an act of self-censorship. My work seeks to prove this theory.

Keywords: *Titus Livius, Cloilios, Clondicus, self-censorship, Augustan epoch.*

Rezumat: Confuzia pe care istoricul roman canonic Titus Livius o face între liderul militar bastarn Clondicus și cel get Cloilios, atunci când relatează evenimentele din contextul bătăliei de la Pydna din anul 168 î.Hr., nu poate fi complet explicată drept greșeală. Climatul istoric al ascensiunii împăratului Augustus și posibilele implicații ale consemnării informației corecte conduc spre supoziția unui act de autocenzură. Lucrarea mea urmărește să demonstreze această teorie.

Cuvinte-cheie: *Titus Livius, Cloilios, Clondicus, autocenzură, epoca augustană.*

Argument

Anul 168 î.Hr. constituie un jalon de primă însemnătate în istoria constituirii Imperiului Roman și, deopotrivă, a destrămării ordinii *de facto* generate în urma confruntării petrecute cu două secole mai devreme între Imperiul Persan și coaliția dominată de Regatul Macedoniei – ordine pe care am etichetat-o, în repetate intervenții anterioare, drept *commonwealth elenistic*. Bătălia de la Pydna din 22 iulie 168 î.Hr., punctul culminant al acestui an de cotitură, a marcat lichidarea statului independent al Macedoniei și dezechilibrarea întregului sistem de forțe din regiunea balcano-anatoliană, asigurând totodată instalarea durabilă a puterii Romei în estul Mediteranei. Firesc, atât evenimentul de la Pydna, cât și întregul său context transgenerațional, și-au găsit reflectarea corespunzătoare, fatalmente partizană perspectivei oficiale a cetății de pe Tibru, în opera celui mai de seamă istoric al lumii romane, Titus Livius, cărturar care și-a elaborat cronică la șapte generații după consumarea întâmplărilor mai sus menționate.

Relatăta în stilul care caracterizează întregul tratat *Ab urbe condita* – adică, înainte de toate, cu o rigurozitate formală, în pofida romano-centricității sale – confruntarea de la Pydna are, totuși, în narațiunea lui Titus Livius, un „defect de fabricație” asupra căruia ne propunem să zăbovim în cele ce urmează. Este vorba, ne

grăbim să precizăm, de identitatea unui lider militar care a evitat la limită calitatea de actor combatant al înfruntării militare, rămânând însă, chiar și prin neangajarea în luptă, un actor de prim rang al contextului politic asociat, context resimțit încă din momentul consumării sale ca având implicații supraregionale: Clondicus, dacă urmăm *ad litteram* textul livian, Cloilios, dacă ne asumăm identificarea impusă de analiza critică a corpusului de surse primare referitoare la ansamblul evenimential aici menționat.

Narativul livian și problema Clondicus

La începutul lunii iulie a anului 168 î.Hr., ne relatează Titus Livius¹, după ce forțele antiromane mobilizate de regele macedonean Perseus și-au organizat tabăra la sud de așezarea Pydna, în vecinătatea litoralului egeic, o grupare de 20 de mii de călăreți și infanteriști mercenari gali, în frunte cu comandantul Clondicus, și-a făcut apariția în așezarea Desudava/Desudaba din ținutul Maedica, în baza chemării prealabile a regelui macedonean și a angajamentului acestuia că-i va recompensa cu câte zece drahme de aur pentru fiecare călăreț și câte cinci pentru fiecare pedestraș, plus o mie pentru comandantul lor. Sosiți în tabăra acestora pentru a le transmite ordinele de dispozitiv, trimișii regelui Perseus au oferit comandanților lor militari o serie de cadouri (mantale și echipamente de cavalerie), informându-i că vor fi plătiți după bătălie. Clondicus a refuzat, ordonând oamenilor săi să nu intre în dispozitivul stabilit de Perseus decât după ce va primi în avans plata promisă. Informat de trimișii săi, regele macedonean a ținut un consiliu de război (în care a apreciat ca perfidă atitudinea galilor) și, estimând că nu le este necesară decât o parte din efectivele conduse de Clondicus, i-au transmis acestuia o nouă ofertă. Clondicus a refuzat însă noua propunere și a ordonat oamenilor săi să se întoarcă spre Dunăre, astfel că în bătălia decisivă cu romanii consulului Lucius Aemilius Paullus, forțele lui Perseus s-au aflat în netă inferioritate, fiind înfrânte categoric.

Se știe, pentru ca un text (un fragment de text) să se bucure de prezumția de veridicitate, înainte de confruntarea sa cu alte mijloace de probă, implicit cu alte surse literare, el trebuie, înainte de toate, să-și fie consecvent sieși. Or, nu acesta este cazul relatării liviene cu privire la sus-numitul Clondicus și galii săi. Cu doar câteva pasaje mai devreme², în sensul cronologic al dezvoltării narrative, Titus Livius îl mai menționase pe Clondicus, însă într-un context cu totul diferit, având drept singur numitor comun cu evenimentele de la Pydna doar poziționarea anti-romană, dar care exclude prezumția identității de persoană. Cu 12 ani mai devreme, Filip al V-lea, tatăl și predecesorul la tronul macedonean al lui Perseus, totodată și inițiatorul politicii de

¹ Titus Livius, *Ab urbe condita* 44, 26-27.

² Titus Livius, *Ab urbe condita* 40, 58.

confruntare cu Roma¹, convinsese gruparea bastarnă din nord-vestul spațiului pontic² să atace Dardania (devenită, la acea vreme, protectorat roman), cu scopul de a se strămuta acolo și a organiza o incursiune în Italia. O armată impresionantă condusă de liderul bastarn Cotto, în care putem bănuși că pe lângă bastarni fuseseră mobilizate și contingente ale altor neamuri din regiune (carpi și peucini în primul rând), traversase teritoriul regatului getic, în ceea ce istoria a consemnat drept prima confruntare a bastarnilor cu regele Oroles³, înfrângând opoziția acestora înainte de trecerea Dunării, dar alegând ca traseu către ținta lor dardană nu cursul fluviului, aflat sub control getic, deci prezentând riscurile unor hărțuiri continue, ci traversarea teritoriului regatului Traciei sudice. Inițial favorabili înțelegerilor macedo-bastarne, tracii au ajuns la confruntare militară cu armata de invazie, coaliția bastarnă suferind o înfrângere majoră la Donuca și destrămându-se înainte de a-și atinge obiectivul principal. În acest moment își face apariția adevăratul Clondicus, el fiind nu gal, ci unul dintre comandanții militari din subordinea lui Cotto, care reușește să păstreze alături nucleul eminent bastarn al coaliției (circa 30.000 de oameni), cu care și-a continuat campania spre Dardania, fără să mai reușească însă să-i înfrângă pe aceștia și, astfel, să pregătească strămutarea neamului său în acele ținuturi. Obligați să se întoarcă în teritoriile din care sosiseră, bastarnii vor repeta tentativa lor în primăvara anului 175 î.Hr., suferind însă de această dată o severă înfrângere din partea geților lui Oroles (îainte de traversarea Dunării, cum precizează Livius⁴), nereușind nici de această dată, în pofida unor mici victorii pe teren, să-i înfrângă pe dardani și fiind nevoiți să se replieze din nou în nordul carpic. Clondicus dispăre din izvoare încă din 179 î.Hr., nemaifiind menționat în niciuna din manevrele bastarne ulterioare; suntem obligați să admitem că, dacă va fi supraviețuit fizic succesiunii de eșecuri, el nu avea cum să se mențină politic în prim-planul decizional bastarn. La aceasta se adaugă și decalajul de timp, trecerea a mai bine de 12 ani făcând cu totul neverosimilă implicarea sa în evenimentele de la Pydna – evenimente în care Titus Livius îi atribuie noului Clondicus și o altă identitate etnică: cea de gal, populație cu care romanii erau familiarizați de secole și pe care nu aveau cum s-o confunde ori s-o echivaleze cu cea a bastarnilor.

Limite obiectivabile ale narativului livian

De altfel, Clondicus nu este menționat cu referire la evenimentele din anul 168 î.Hr. nici de către ceilalți autori care relatează evenimentele, mai mult sau mai puțin

¹ Inițiată ca efect secundar al războaielor punice, această politică, consemnată de istorici sub eticheta "războaiele macedonene" a debutat în anul 214 î.Hr., prima sa fază beligerantă încheindu-se inconcludent după un deceniu, iar o a doua, derulată între 200 – 196 î.Hr., fiind adjudecată decisiv de Roma și aliații săi. Evenimentele declanșate în anul 180 î.Hr. constituiau o a treia încercare a taberei macedonene de a-și restabili supremația în spațiul balcanic, decesul regelui Filip al V-lea făcând însă ca succesorul său Perseus să preia din mers coordonarea operațiunilor.

² Mai precis, din teritoriile carpilelor, sub a căror presiune bastarnii începuseră să fie interesați să-și reia cursul migratoriu spre alte ținuturi.

³ Pentru detalii, vezi Nistorescu 2010 și Nistorescu 2013.

⁴ Titus Livius, *Ab urbe condita* 41, 19.

independent de sursele lui Titus Livius: îi avem în vedere pe Diodorus Siculus¹ și Plutarh² (primul precedându-l pe istoricul padovan cu o generație, iar celălalt succedându-l cu o generație), care-i prezintă pe protagoniștii neintervenției de la Pydna tot ca gali, dar mai ales pe Appian, care face lumină atât în ceea ce privește identitatea etnică a armatei dunărene ce a evitat angajarea militară la Pydna, cât și în privința onomasticii liderului acesteia. Vom reveni la Appian, nu însă înainte de a menționa că textul livian mai prezintă o contradicție formală, secundară ce-i drept³: istoricul lasă neexplicat faptul că falsul Clondicus sosea în fruntea unei armate de gali, deși galii aliați cu Perseus (un contingent de 2.000 de luptători) se aflau deja în tabăra militară a acestuia încă din timpul conferinței de la Pella din 171 î.Hr.⁴, alături de forțele Macedoniei și ale aliaților/vasalilor ei, exhaustiv trecuți în revistă, din Tracia, Edessa, Peonia, Paroria, Parstrymonia, Heraclea de Sintice, Creta, Phalasarna, Gnosus, Lacedaemonia, Aetolia și Boetia. Deloc în ultimul rând, tot Titus Livius ne mai furnizează un detaliu care sporește gradul de improbabilitate a unei prezențe bastarne la Pydna, respectiv, a disponibilității acestora de a răspunde unei noi invitații lansate de regalitatea macedoneană: după episoadele din anii 179-175 î.Hr., curtea de la Pella a concediat, la presiunea Romei, contingentele de mercenari bastarni, care nu s-au ales astfel cu nici un beneficiu de pe urma implicării lor de până atunci. Să mai adăugăm aici și faptul că bastarnii s-au ales în schimb cu ostilizarea tracilor sudici, prin teritoriul cărora li se garantase libera trecere, dar pe care au compromis-o cu o suită de incidente beligerante, precum și faptul că a în doua confruntare cu geții lui Oroles, prin teritoriul cărora erau de asemenea obligați să treacă, au fost înfrânți⁵.

Înainte de a ne continua demersul, considerăm necesar să readucem în atenție câteva observații privitoare la istoricul Titus Livius și relația sa cu topicul traci, geți, daco-geți⁶. Astfel, deși, în opera liviană⁷, personajul colectiv al tracilor beneficiază de a doua cea mai frecventă consemnare⁸, după gali/celți⁹: tracii apar cel puțin o dată în nu mai puțin de 70 de paragrafe ale cărților 24-25, 28, 31-34 și 36-45, precum și în 19 *Periochae*, ajungând să fie chiar mai frecvent menționați decât cartaginezii. Cu toate

¹ Diodorus Siculus 30, 19, 1.

² Plutarh, *Aem.* 13, 1.

³ Această contradicție ar putea fi explicată, la limită, prin evocarea posibilității ca galii veniți de peste Dunăre să reprezinte o grupare distinctă față de cea deja prezentă în tabăra de la Pella/Pydna. Ipoteza este însă nenenecară, având în vedere (așa cum vom arăta în continuare) contextul conturat de celelalte izvoare.

⁴ Titus Livius, *Ab urbe condita* 42, 51.

⁵ Episodul, menționat fugar de Trogius Pompeius prin Iustinus (Iustinus 1994 – Iustinus 32, 3, 13-15), este evocat și de Orosius 4, 20, 34-35.

⁶ Pentru detalii, vezi Nistorescu 2014.

⁷ Aceste evaluări, fatalmente cantitative, pot fi făcute doar în baza celor 35 de cărți păstrate, dintr-un total de 142 cât s-a estimat că avea formatul original al tratatului *Ab urbe condita*. Observațiile aici prezentate sunt însă întărite și de prezența/absența consemnărilor din așa-numitele *Periochae*, prin care au fost rezumate (cel mai probabil prin secolul IV d.Hr.) cvasitotalitatea cărților liviene pierdute.

⁸ Faptul este surprinzător fie și numai dacă luăm în considerare contactul relativ târziu dintre Roma și lumea tracică și, implicit, reflectarea acestuia aproape exclusiv în ultimele dintre capitolele/cărțile păstrate.

⁹ Aceștia sunt menționați, o dată sau de mai multe ori, în 316 pasaje și 30 *Periochae*.

acestea, pentru Titus Livius tracii sunt mai degrabă o masă demografică indistinctă, dovadă fiind rarissimele mențiuni ale unor comunități individualizate etnic și/sau politic din masa acestora: doar dardanii¹, paeonii², maedii³, dentheletii⁴, bessii și trausii⁵ și, în cele din urmă, moesii⁶ beneficiază de atenția cronicarului din Pavia. În schimb, geții, dacii, triballii, ca să nu mai vorbim de carpi și costoboci (ori, cu atât mai puțin, de neamurile din interiorul ansamblului geto-dacic⁷, atât de bine cunoscute istoricilor și geografilor greci contemporani) nu sunt nici măcar o singură dată amintiți, în pofida faptului că, în timpul lui Augustus și, implicit, Titus Livius, interacțiunile geto-daco-romane ating un vârf de intensitate.

Putem totuși admite că eroarea lui Livius privitor la identitatea etno-politică a armatei care a refuzat să intervină în 22 iulie 168 î.Hr. în bătălia de la Pydna are, printre alte posibile explicații, și pe cea, de natură oarecum obiectivă, că pentru autorul *Ab urbe condita*-ei, elementele marginale ale evenimentului relatat au prezentat un interes scăzut, în condițiile în care, oricum, cunoașterea de către autor a universului etno-politic de la Dunărea de Jos, de altminteri foarte fluid la orizontul cronologic al evenimentului de interes, nu era îndeajuns de bine documentată. Că este vorba de o eroare nu ne putem însă îndoii. Clarificările pe care ni le furnizează istoricul Appian Alexandrinul, la un secol și jumătate după Titus Livius, dar în temeiul unei baze documentaristice mult extinse și al unei înțelegeri semnificativ mai nuanțate a ecuațiilor etno-demografice din spațiul de la nord de Munții Haemus, sunt cât se poate de categorice în acest sens. Pentru Appian, nu există nici cea mai mică urmă de îndoială că oastea condusă de Cloilios este una eminentemente getică. O afirmă repetat, în cel puțin cinci formulări⁸: „*Caeterum ad Getas, qui trans Istrum incolunt...*”, „*Caeterum ex quo Getae transgredi erant, beant ex pacto Claelio, duci eorum...*”, „... *quumque haud erat procul Getarum castris abesset, Cloelium ad se accivit...*”, „... *de Getarum perfido ingenio...*” și „*Haec quum inter amicos dixisset, Getis alia, nesco quae...*”⁹. Pe deasupra, Appian are știință de detalii pe care Titus Livius nu le cunoaște ori pur și simplu le trece cu vederea. Astfel, de la istoricul din Alexandria aflăm motivul pentru care regele Perseus a evitat să apeleze la mercenarii geți: anume, de teama că geții ar putea schimba tabăra în timpul bătăliei¹⁰ – explicit evocata nestatornici a geților, ceea ce nu ar fi fost cazul în privința bastarnilor, față de care nestatornici s-au dovedit macedonenii.

¹ Aceștia sunt menționați, o dată sau de mai multe ori, în 27 de paragrafe ale cărților 26-28, 31, 33, 37-38, 40-41 și, respectiv, 43-45, precum și în *Periocha* 92.

² Consemnați în 11 paragrafe ale cărților 33, 39-40, 41 și 42-45.

³ Evocați în șase paragrafe ale cărților 26, 28, 40, 42 și 44.

⁴ Menționați de două ori, în paragrafele 39, 53 și 40, 22.

⁵ Amintiți câte o singură dată în pasajele 39, 53 și, respectiv, 38, 41.

⁶ Pomeniți exclusiv în *Periocha* 134.

⁷ Precum potolatenii, piephigii, predavensii, saldensii, cauconii ș.a.m.d.

⁸ Appian/Didot 1877, 165-174.

⁹ Respectiv, în redactările de limbă greacă: „*Es de Getas epempe tous ouper Istros...*”, „*Geton de ton Istron perasanton, epoxei, Kloilio men to egemoni...*” ș.a.m.d.

¹⁰ Informație foarte credibilă, de îndată ce descoperim identitatea reală a lui Cloilios.

Livius și complexul Cloilios

În ceea ce privește omisiunea numelui real al comandantului geților de la Pydna, este însă foarte dificil să-i prezumăm lui Titus Livius o eroare involuntară, întrucât, pentru cronicarul oficial al regimului augustan, acesta este un antroponom/politonim extrem de familiar. Prin excelență latin, cu o bogată atestare vreme de peste jumătate de mileniu anterior lui Titus Livius, numele Cloilios/Cloelius indică apartenența purtătorilor săi la prestigioasa gintă Cloilia/Cloelia, gintă ce își revendica descendența din Gaius Cloelius, cel din urmă rege al cetății Alba Longa¹. Livius se dovedește un bun cunoscător al acestei realități, consemnând pe larg, în afara legendelor privitoare la originea acestei ginte latine străvechi, rolul și faptele multor exponenți ai casei Cloelia: așa este cazul cu Quintus Cloelius (sec. VI î.Hr.)², cu tribunul militar învestit cu mandat consular Titus Cloelius (sec. VI/V î.Hr.)³, cu ambasadorul roman Tullus Cloelius (sec. V î.Hr.) executat de regele etrusc Tolumnius⁴, cu cenzorul Quintus Cloelius Siculus (sec. IV î.Hr.)⁵ și încă mulți alții. Chiar în generația contemporană cu evenimentele de la Pydna, aflăm de asemenea de la Titus Livius⁶, un exponent al clanului politic Cloilia/Cloelia fusese consacrat în Senatul de la Roma ca *rex Sacrorum*⁷ (membru al Colegiului Pontifical), postură care – ne grăbim să observăm – nu-l putea lăsa în afara aranjamentelor legate de confruntarea Romei cu Macedonia⁸. Să adăugăm și faptul că membri marcanți ai clanului Cloelilor trăiau și în timpul vieții lui Livius, așa cum este cazul cu senatorul Quintus Cloelius M., care pare să fi exercitat în anul 39 î.Hr. demnitatea de tribun al plebei⁹.

¹ Cetatea natală a lui Romulus și Remus, fondatorii legendari ai Romei, pe care ulterior a distrus-o și încorporat-o în propriul domeniu chiar Roma (vezi chiar consemnările lui Titus Livius, *Ab urbe condita* 1, 3 și urm.). Istoricul de la Padova consemnează de altfel (*Ab urbe condita* 2, 13) și legenda alternativă a întemeierii acestei ginte înăuntrul comunității din Roma regală, ca derivând de la tânăra aristocrată Cloelia, care ar fi salvat în secolul VI î.Hr. mai multe femei romane luate ostatice de regele etrusc Porsena.

² Titus Livius, *Ab urbe condita* 2, 21.

³ Titus Livius, *Ab urbe condita* 4, 7.

⁴ Titus Livius, *Ab urbe condita* 4, 17.

⁵ Titus Livius, *Ab urbe condita* 6, 31.

⁶ Titus Livius, *Ab urbe condita* 40, 42. Faptul se petrece în anul 180 î.Hr., an în care debutează, din perspectiva romană, criza macedoneană ce va fi tranșată la Pydna.

⁷ Membru pe viață al Colegiului Pontifical al flamenilor (organism care exercita, în Roma republicană, funcții pe care astăzi le putem echivala cu cea de consiliu de strategie și *intelligence* de pe lângă Senat), *rex Sacrorum* avea un rol preponderent executiv, formal legat de coordonarea ritualurilor religioase oficiale (vezi, printre alții, Blaive 1995, Bruun 2000, Momigliano 1989). Avem a observa, aici, că cea mai mare parte a exegezei se limitează la aspectele formale ale status-rolului de *rex Sacrorum*, ușor documentabile, fără a-și prelungi demersul prin analize logico-structurale către competențele ce excedau sfera *res publicae*.

⁸ Acest sacerdot este menționat și de Valerius Maximus, care consemnează că, deși demnitatea de *rex Sacrorum* era atribuită pe viață, Publius Cloelius Siculus a fost forțat să demisioneze în 171 î.H. sau imediat după, sub pretextul săvârșirii unei erori de rit sacrificial: *consimili rationne P. Cloelius Siculus, M. Cornelius Cethegus et C. Claudius propter extam parum curiose admota aris deorum immortalium variis temporibus bellisque diversis flamonio abire iussi sunt, coactique etiam* (V. Max. 1.1.4.). Gestul, excepțional prin natura sa, îl făcea pe autorul său disponibil pentru alte misiuni oficiale sau oficioase în ajunul confruntării decisive romano-macedonene. Pentru date, vezi și Rupke-Richardson 2008, p. 93 și, respectiv, 94-97.

⁹ Broughton 1952, p. 465, 469.

Așa stând lucrurile, două întrebări se impun cu necesitate: ce căuta un exponent al gintei romane Cloilia/Cloelia în fruntea unei armate getice în anul 168 î.Hr.? și, respectiv, cum de a putut uita acest ilustru nume al scenei politice romane tocmai istoricul oficial al Romei augustane? Răspunsul la prima întrebare se construiește ușor, fiind solid argumentat prin analiza critică a narativului livian, a contextului istoric și a izvoarelor complementare. Confruntată, într-un conflict derivat din cel punic, nu doar cu Macedonia, ci cu o amplă coaliție recrutată de aceasta din spațiul commomwealth-ului elenistic, Roma era în cel mai înalt grad interesată să erodeze capacitatea de polarizare a curții de la Pella, inclusiv prin crearea de situații de insecuritate pentru unii dintre aliații acesteia¹ sau (speța pe care o putem lua în considerare în ceea ce-i privește pe geți) prin demobilizarea unor aliați potențiali². Teritoriile geto-dacice, în particular cele ale regatelor Geției și Daciei (aflate în acel moment sub guvernarea suveranilor Oroles și Rubobostes sau a succesorilor lor imediați³) se aflau pe rutele diplomatice și comerciale deschise de Roma de-a lungul coridorului dunărean⁴, astfel că liderii politici de le Tibru dispuneau deopotrivă de informații privitoare la realitățile și mișcările politico-militare din regiune și, respectiv, de oportunități de contact și influență⁵. Dat fiind acest context, așadar, prezumția că Roma a putut instala un reprezentant propriu în forurile decizionale ale unuia dintre cele două regate geto-dacice (sau chiar ale amândouă⁶) constituie o lectură interpretativă nu doar verosimilă, ci chiar foarte probabilă.

¹ O astfel de strategie a fost pusă în mișcare împotriva principalului aliat al lui Filip al V-lea și Perseus, regele sud-trac Cotys (împotriva căruia au fost mobilizați, chiar în perioada pregătirilor pentru bătălia de la Pydna, principele trac vasal Autlebis și o misiune a Regatului Pergamului – vezi Titus Livius, *Ab urbe condita* 42, 67), precum și dardanii, care devin, tocmai pentru re poziționarea lor de partea Romei, ținta aranjamentelor macedo-bastarne. Alți aliați din spațiul panelenistic atrași de partea Romei în acest conflict au fost lydienii și phrighienii (Titus Livius, *Ab urbe condita* 42, 52).

² Strategia descurajării a fost aplicată și față de bastarni, la care Roma a trimis, în anul 172 î.Hr., deci în ajunul convocării de către curtea regală de la Pella a conferinței de pregătire a războiului cu romanii, o ambasadă care să-i determine să renunțe la alianța cu Macedonia. Faptul că bastarnii nu au fost reprezentați la conferința de la Pella din anul 171 î.Hr. certifică succesul ambasadei romane. Reținem aici că, pentru a ajunge la bastarni, misiunea diplomatică romană a traversat cu necesitate teritoriile geto-dacice, unde, în măsura foarte plauzibilă că au existat contacte directe, obiectivele diplomatice nu puteau fi diferite. Tot astfel, ținte ale misiunilor diplomatice de descurajare, cu mai mult sau mai puțin succes, au fost Liga Boeotiană (Titus Livius, *Ab urbe condita* 42, 43 și urm., Polybius, *Hist.* 27, 1-2), Liga Aheenă, Rhodosul (Titus Livius, *Ab urbe condita* 44, 14 și urm.), Egiptul și Regatul Seleucid (Polybius, *Hist.* 28, 1).

³ Argumente și detalii, inclusiv în privința cronologiei, la Nistorescu 2010 și Nistorescu 2013.

⁴ Vezi nota 36.

⁵ Readucem în atenție faptul că, începând cu orizontul cumpenei dintre secolele III și III î.Hr., este atestată arheologic o creștere semnificativă a prezenței economice romane în bazinul carpato-dunărean, atât prin mărfuri, cât și prin monedă (pentru acest al doilea aspect, vezi Preda 1994, p. 268-269, 270, 288, resp. 355, Preda 1996, 94, 123-124, 210-211, resp. 243 și Preda 2000, 238).

⁶ Ne aflăm, să nu ignorăm acest aspect, într-un moment în care Regatul Geției exercită o anumită hegemonie asupra nou-constituitului regat al Daciei occidentale, prezumție consacrată de atestarea prezenței unui contingent de daci în armata getică a lui Oroles (Nistorescu 2010, Nistorescu 2013).

O lectură interpretativă: ”omul lui Cloilios”...

Să precizăm, aici, că nu este necesar să ne limităm lectura interpretativă la sensul propriu al prezumării unei prezențe fizice, nemediate, a unui demnitar roman Cloilios în fruntea armatei de mercenari geți/geto-daci recrutați în 168 î.Hr. pentru bătălia de la Pydna (după cum, desigur, nici nu putem exclude cu totul o atare prezumție): putea fi vorba de un mandatar al casei Cloilia (cetățean roman sau nu) sau, mai probabil, de un aristocrat/fruntaș autohton care s-a pus sub protectoratul influentului clan politic de la Roma, cu sau fără acordul prealabil al suveranului său dac sau get – de ”omul lui Cloilios”, așadar. Este însă necesar să examinăm în ce măsură ginta Cloelia putea fi implicată în acest joc diplomatic, iar pentru aceasta trebuie să ne întoarcem la cel mai de seamă reprezentant al Cloelilor din acel moment; înaltul sacerdot Publius Cloelius Siculus, cel desemnat de Colegiul Pontifical în demnitatea de *rex Sacrorum* în anul 180 î.Hr., deci chiar în debutul conflictului politic al Romei cu Macedonia. Dispunem de o suită de detalii care-l leagă pe acest personaj de comandantul militar suprem al războiului Romei cu Macedonia, Lucius Aemilius Paullus, consul pentru a doua oară în timpul bătăliei de la Pydna. Astfel, avem a reține că Cloelius Siculus a fost desemnat *rex Sacrorum* la moartea predecesorului său Gnaeus Cornelius Dolabella, chiar în momentul în care Aemilius Paulus, se afla angajat, în virtutea deținerii mandatului de *imperium proconsularis*¹, în campania împotriva celților din Liguria², campanie în care îl avea în subordine pe fiul sacerdotului decedat, duumvirul naval Lucius Cornelius Dolabella. Coincidență, în 171 î.Hr., an în care confruntarea dintre Roma și Macedonia se transformă în conflict armat³, Aemilius Paullus candidează din nou (inițial fără succes) la demnitatea de consul, iar Cloelius Siculus demisionează din Colegiul Pontifical sub motivația formală că a săvârșit o eroare de ritual, eliberându-se astfel de constrângerile statutului de *rex Sacrorum* de a nu putea părăsi Roma și a nu se putea implica în alte misiuni politice⁴. Nu avem informații certe referitoare la însărcinările pe care și le-a asumat Cloelius Siculus după demisia sa⁵, dar știm că Roma (mai exact, trupele comandate de consulul Publius Licinius Crassus) suferă în debutul războiului

¹ După ce în anul anterior, 182 î.Hr., deținuse pentru prima oară demnitatea de consul.

² Titus Livius, *Ab urbe condita* 40, 25-28, Plutarh, *Aem.* 6, 1-7.

³ Titus Livius, *Ab urbe condita* 40, 25-27.

⁴ Titus Livius, *Ab urbe condita* 40, 42, Plutarh, *Quaest. Rom.* 63, Dionysius din Halicarnas 4, 74.

⁵ Documentele rețin totuși un nume care ar putea avea relevanță: Lucius Coelius (sic!), comandant militar roman în Illyria pe durata celui de-al treilea război macedo-roman, care, după înfrângerea de la Callinicus, a încercat fără succes să recupereze unele poziții pierdute de armata romană și care, anterior implicării militare, pare să fi fost *triumvir monetalis* în anii 189-180 î.Hr. În ceea ce privește posibila identitate onomastică Cloelius vs Coelius, a se vedea argumentele lui Tuplin 1979. Ca argumente suplimentare pentru evivalarea onomastică Cloelius – Coelius pot fi reținute și numele altor doi triumviri monetari din generațiile următoare: T. Cloulius din anii 128 î.Hr. și 98 î.Hr. (vezi Plutarh, *Pompeius* 7.1) și C. Coelius Calvus, atestat în 104 î.Hr. prin emisiuni monetare. În eventualitatea în care personajul Licius Coelius aparține clanului Cloelia, el devine unul dintre candidații principali la identificarea cu comandantul mercenarilor geți din 168 î.Hr., având drept argument colateral și accesul la resursele financiare susceptibile de a-i fi făcut pe liderii regatelor dunărene să-și schimbe opțiunile de alianță.

cu macedonenii o importantă înfrângere în bătălia de la Callinicus, Thessalia¹, înfrângere care reclamă operațiuni speciale din partea Romei² – și care, totodată, redeschid calea către funcția de consul pentru Aemilius Paullus. Acesta reușește să se facă ales pentru anul 168 î.Hr.³, la timp pentru a se afla la comanda armatelor romane angajate la Pydna. Să mai reținem, aici, și faptul că avem certificată opțiunea Senatului Romei de a apela, în momente dificile, la angajarea directă a sacerdoților în treburile publice majore: consulul principal din anul 169 î.Hr., Quintus Marcius Philippus, aflat la al doilea mandat, fusese – ca *decemvir Sacrorum* (păzitor al Cărților Sibilnice) – coleg de sacerdoțiu în anul 180 î.Hr. cu Cloelius Siculus. De altfel, și colegul de consulat al lui Philippus, Gnaeus Servilius Caepio, provenea tot din rândul tehnocraților înzestrați cu privilegiile sacre de la Roma (Smith 1870, 534): anterior funcției consulare, fusese *curule aedile*, adică magistrat din partea sacerdoțiului cu puteri de control juridic (*jus edicendi*) și de finanțare a cultului public⁴.

... și o explicație pentru amnezia lui Titus Livius

Indiferent, așadar, dacă un Cloelios s-a aflat personal în fruntea armatei mercenare getice care a decis prin neparticipare soarta bătăliei de la Pydna, ori dacă comandantul militar în cauză doar materializa interferența unui Cloelios în actul decizional al suveranilor geto-daci (ambele ipoteze având un grad semnificativ de probabilitate), faptul că ginta Cloelia a fost implicată în cel mai înalt grad în preparativele pentru confruntarea decisivă a Romei cu Macedonia ține de domeniul certitudinii, fie și numai prin statutul pe care îl deținea acest clan politic roman de primă însemnătate în furnizarea de cadre pentru instituțiile majore ale Republicii. Împrejurarea că Titus Livius, istoriograful oficial al Romei în timpul reinventării acesteia ca Principat/Imperiu, ar putea fi explicată – nesatisfăcător ce-i drept, după cum sperăm că am sugerat în cele de mai sus – și printr-o eroare de autor sau de copist ulterior. Există însă destule elemente care să ne conducă la o altă concluzie; aceea (sugerată din titlu) că ne aflăm în fața unui act de autocenzură, întru totul justificabil în contextul istoric în care cărturarul din Padova și-a conceput opera.

Ginta Cloelia, personajul colectiv principal al reconstituirii noastre, continua să existe și să se manifeste în prim-planul scenei politice romane și în timpul vieții lui Titus Livius – însă nu ”de partea bună a istoriei”, așa cum era obligat autorul *Ab urbe condita*-ei să evalueze situația. De altfel, Livius nu ezită să consemneze acest aspect.

¹ Titus Livius, *Ab urbe condita* 42, 56-61, Plutarh, *Aem.* 9, 2, Appian, *Maced.* 12, 1-2. Romanii pierd în această primă bătălie majoră a războiului aproape 3.000 de luptători, față de sub o sută cât pierd macedonenii și aliații lor. Succesul taberei macedonene îl determină pe regele Genthius al Epirului să se ralieze acesteia, sporind riscurile pentru cauza romană, deci și motivațiile Romei de a coopta noi aliați și a eroda coaliția de la Pella.

² O astfel de operațiune specială, care aduce conflictul în imediata vecinătate a geto-dacilor, a fost campania împotriva scordiscilor comandată de colegul de consulat al lui Licinius Crassus, Cassius Longinius.

³ Consulii aleși pentru anii 170 și 169 î.Hr. au avut la rândul lor parte de înfrângeri militare.

⁴ Vezi Cicero, *De Legibus* 3, 7, dar și Titus Livius, *Ab urbe condita* 3, 55.

El știe că, în anul 52 î.Hr., un anume Sextus Cloelius¹, susținător de primă însemnătate al tribunului plebei P. Clodius Pulcher, a fost judecat și condamnat în Senat pentru o suită de infracțiuni economice², după ce tribunul Clodius însuși (și care va fi asasinat tot în 52 î.Hr.) fusese acuzat, câțiva ani mai devreme, că completează pentru asasinarea triumvirului Pompeius³. Acest Sextus Cloelius va fi rechemat din exil în anul 44 î.Hr., puțin după asasinarea lui Caesar, de către Marcus Antonius⁴: așadar, o a doua eroare politică din perspectiva pe care Titus Livius, dependent de voința principelui Octavian Augustus, era obligat să și-o asume.

La vremea redactării monumentalei *Ab urbe condita*, ținem să subliniem acest aspect, nu doar numele Cloelius devenise proscris, ci și cel al geților (geto-dacilor), care se poziționaseră încă din timpul lui Caesar de partea taberei republicane⁵, deci explicit împotriva lui Caesar și, mai apoi, Augustus. În ce măsură au cântărit în această poziționare⁶ relațiile speciale pe care putem prezuma că ginta Cloelia și le-a dezvoltat în spațiul geto-dacic, nu avem suficiente elemente pentru a ne pronunța.

Bibliografie selectivă

Volume, sinteze

- Appian de Alexandria. 1972. *Historia Romana*. White, H. (trad., ed.). Cambridge Massachusetts: Ed. Loeb, Harvard University Press.
- Appian-Didot. 1877. *Appiani Alexandrini Romanorum Historiarum quae supersunt Graecae et Latine cum Indicibus*. Paris: Ed. Ambrosio Firmin Didot.
- Broughton. 1952. T.R.S., *The Magistrates of the Roman Republic*. vol. 2. New York: Ed. American Philological Association.
- Bruun. 2000. *Roman Middle Republic. Politics, Religion, and Historiography c. 400-133 BC*. Rome
- Diodor din Sicilia. 1981. *Biblioteca istorică*. Hancu, Radu, Iliescu, Vladimir (trad., ed.). București: Ed. Sport-Turism.
- Livius, Titus. 1976. *Ab urbe condita*. Popescu-Gălășanu, Paul H. (trad., ed.), vol. 1-2. București: Ed. Meridiane.
- Marcus Justinus. 1994. *Justin's Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. Yardley, J.C. (trad.), Develin, Bob (introd.). London: Ed. Oxford University Press
- Polybius, Shuckburgh. 1962. *Histories*, Evelyn S. (trad.). London: Ed. Bloomington.
- Plutarh. 1960/1971. *Vieți paralele*, Barbu, N.I. (trad., ed.), vol. 1-5. București: Ed. Științifică.
- Preda, Constantin (coord). 1994. *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României (EAIVR) vol I A-C*. București: Ed. Enciclopedică.
- Preda, Constantin (coord.), 1996. *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României (EAIVR) vol II D-L*. București: Ed. Enciclopedică.

¹ Un descendent al acestuia, Quintus Cloelius, exercită în anul 39 î.Hr. deci contemporan cu Livius, o însemnată magistratură la Roma (edil sau tribun al plebei). Vezi Broughton 1952, p. 465

² Asconius, *Pro Milone*

³ Cicero, *Sestius* 69, Plutarh, *Cicero* 33

⁴ Cicero, *Atticus* 14, 13

⁵ Contingente de luptători geți și daci au fost prezente în tabăra lui Pompeius de la Pharsalus, fapt ce a motivat campaniile de la Dunăre comandate un deceniu mai târziu de Octavian Augustus.

⁶ Bătălia de la Pharsalus are loc în anul 48 î.Hr., răstimp în care Sextus Cloelius se afla în exil în zonele orientale ale viitorului Imperiu.

- Preda, Constantin (coord.). 2000. *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României (EAIVR) vol III M-Q*. București: Ed. Enciclopedică.
- Rupke, Jorg, Richardson, David. 2008. *Fasti sacerdotum*. Oxford: Ed. Oxford University Press.
- Smith, William. 1870. *Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, vol. 1-3. Boston: Little Brown & Co.

Articole

- Blaive, Frederic. 1995. *Rex Sacrorum*, în "Ollodagos. Actes de la Societe Belge d'Études Celtiques", nr 8, Bruxelles, p. 85-110
- Momigliano, A. 1989. *Il rex sacrorum e l'origine della Repubblica*, în "Roma arcaica", Firenze, p. 165-170
- Nistorescu, Laurențiu. 2010. *Un precedent al arhe-ului burebistan: cooperarea daco-getică din epoca lui Rubobostes și Oroles (I)*, în „Studii de Istoria Banatului” nr 34/2010, Ed. Universității de Vest Timișoara, pg. 23-42
- Nistorescu, Laurențiu. 2013. *Un precedent al arhe-ului burebistan: cooperarea daco-getică din epoca lui Rubobostes și Oroles (II)*, în "Acta Centri Lucusensis" nr. 1A/2013, Ed. CSDR Lucus, Timișoara, pg. 24-40
- Nistorescu, Laurențiu. 2014. *Titus Livius și barbarii: frecvența și natura referințelor/Livy and the Barbarians: Frequency and Nature of the References* - în Farbaș, Valeria (coord.), *Lucrările celui de-al XVI-lea Simpozion "Tinerii și cercetarea multidisciplinară"*, 13-14 noiembrie 2014, Ed. Asociația pentru Cercetarea Multidisciplinară din Zona Vest a României, Ed. Politehnica, pg. 171-174
- Tuplin, Christopher. 1979. *Coelius or Cloelius? The Third General in Plutarch, Pompey 7*, în *Chiron* nr. 9, Ed. De Gruyter, Munchen, pg. 137-145

Webografie

- <http://www.attalus.org/latin/asconius2.html#55> , 25.08.2021
- https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Dionysius_of_Halicarnassus/4D*.html#74.4 , 25.08.2021
- <http://www.thelatinlibrary.com/liv.html> , 10.09.2021
- <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text;jsessionid=37A34B7D8B602CB654DF14640FED8F2A?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0244> , 20.08.2021